

Світлана Рой

**ПРЕДМЕТИ ПОБУТУ ТА ВЖИТКУ ХХ ст.
У ФОНДАХ НКМ ім. І. СПАСЬКОГО
(НА МАТЕРІАЛАХ КОЛЕКЦІЙНОГО ОПИСУ РОДИНИ БРОВЧЕНКО)**

DOI: 10.5281/zenodo.4748493

© С. Рой, 2021. CC BY 4.0

***Мета статті** – представити результати дослідження та атрибутувати предмети побуту та вжитку ХХ ст., які є складовою частиною музейної колекції акторської родини Бровченко. Крім того, метою розвідки є залучення до наукового обігу експонатів із фондової колекції НКМ І. Спаського, присвяченій родині Бровченків. Кожен з предметів, представлених до розгляду, може слугувати історичним джерелом з вивчення матеріально-побутових умов життя в УРСР у II пол. ХХ ст. На прикладі цього колекційного зібрання здійснено вивчення предметів повсякденності радянської доби. Крім того, зроблено спробу систематизувати музейні експонати з колекційного опису родини Бровченко: за часом появи, функціональним призначенням та способом фіксації інформації, яку вони несуть. У статті висвітлено особливості атрибутування кожного з предметів колекції, а також встановлено їх історичне та музейно-фондове значення. **Методологічно** публікація побудована на основі історичного, аналітичного та статистичного методів дослідження. **Наукова новизна** статті полягає у тому, що в ній уперше до наукового обігу запроваджені раніше неопрацьовані музейні експонати переважно другої половини ХХ ст., які належали представникам акторської родини Бровченко. **Висновки.** У статті здійснено систематизацію музейних експонатів з колекційного опису родини Бровченків: за часом появи, функціональним призначенням та змістовним наповненням та відображенням кожного з етапів творчого життя видатної акторської родини. Висвітлено особливості атрибутування кожного з предметів колекції, встановлено їх культурно-історичне та фондово-експозиційне значення.*

***Ключові слова:** Ніжинський краєзнавчий музей ім. І. Спаського, атрибутування, колекційний опис, предмети вжитку, предмети побуту, М. Ф. Бровченко, І. К. Бровченко.*

Запровадження до музейного та наукового обігу експонатів і створення фондової колекції НКМ ім. І. Спаського, присвяченої родині Бровченко, має свою передісторію. У 2019 р. Надія Іванівна Кирилук – донька Марії Федорівни та Івана Кузьмича Бровченків, передала до фондів НКМ ім. Спаського речі, які належали знаній у Ніжині та поза його межами акторській родині. До них належать фотографії, документи, газетні статті, друковані праці Марії Федорівни. Крім книжкових та газетно-журнальних видань, значну частину колекційного опису складають предмети побуту та вжитку, які мають історичну, культурну та антикварну цінність. Вони також є дуже цінними в тому плані, що дають змогу відтворити окремі віхи життя родини Бровченко, пік активної творчої діяльності якої припадає на 40–70 рр. ХХ ст.

Проблема забезпечення та виробництва речей, необхідних для потреб населення, у радянський період мало цікавило істориків. Зі здобуттям незалежності України ситуація мало змінилася, тому на сьогодні практично відсутні статті та

монографії, присвячені означеній тематиці. Окремі факти, що стосувалися побуту міського населення Наддніпрянщини в 1960–1980-х рр., висвітлені лише в працях Л. Вітрука та Г. Олейниченка¹. Останній розглядав тільки питання поліпшення житлових умов та забезпечення населення житлом у 1960–1980-х рр. Дослідники Н. Шліхта та О. Попов висвітлили рівень життя радянського суспільства. Модні тенденції вивчали такі науковці, як Ю. Кузьменко, І. Виниченко В. Туровцева.

За даними Л. Вітрука, на теренах УРСР у 1950–1970 рр. діяли понад 400 підприємств, які виробляли речі широкого вжитку, котрі мали забезпечити потреби громадян. Приблизно 70 із них припадало на підприємства з пошиття одягу та взуття, а ще близько 70 – із виробництва фарфорової та скляної промисловості. До того ж, у період із 1966 по 1971 рр. в УРСР було збудовано 1600 підприємств легкої промисловості, 11 тис. будинків побуту та ательє².

Деякі з яскравих зразків їхньої продукції представлені в колекції родини Бровченко. Вони систематизовані на дві групи: предмети вжитку та предмети побуту. До першої належать одяг та взуття, а до іншої – фарфоровий посуд та кухонний інвентар.

У вказаному колекційному описі предмети вжитку представлені одягом та взуттям, зокрема, дуже цікавими зразками 50–80-х рр. ХХ ст. У цей період спостерігається поліпшення життєвого рівня міського населення Української РСР. Незважаючи на те, що основна маса населення мала матеріальну змогу вдягатися краще, якісного та модного одягу було мало. Саме тому до середини 1960-х рр. було побудовано більше 40 фабрик із пошиття одягу та взуття. Саме дефіцит спричинив тенденцію пошиття одягу на замовлення, а також завезення з-за кордону необхідної продукції. Усе більше людей вимушені були через дефіцит звертатися до послуг ательє та індивідуального пошиття одягу, де можна було замовити досить популярні фасони плісе та гофре, здійснити ремонт трикотажу та капронових панчіх³.

О. Д. Попов указує на те, що багатьох іноземців, які відвідували СРСР, турбували питання «Чому у магазинах ми не бачили красивого одягу, а багато громадян вдягнуті гарно?», «Чи існує в Радянському Союзі чорний ринок?»⁴

Часткову відповідь на це питання дають результати досліджень відомої харківської дослідниці Н. Шліхти. За її словами, в радянський період, а особливо в 1950–1970-ті рр., виробилися традиційні чітко окреслені практики, наприклад: одяг прийнято було шити з таких тканин як ситець, шовк, у дуже рідкісних випадках оксамит. До того ж нерідко перешивали старий одяг⁵.

У фондах НКМ ім. І. Спаського зберігається концертна сукня Марії Федорівни Бровченко. Вона має цікавий фасон: без рукавів, довжиною майже до підлоги, пошита з чорного оксамиту, ручної роботи періоду 1950-х рр. Сукня оздоблена брошкою по центру V-образного вирізу на грудях та штучним декоративним камінням і маленькими ґудзиками на плечах.

У колекції представлені елегантні платки різних дизайнів та тканин: шифоновий, білий із візерунками світло-жовтого кольору приблизно 1970–1980 рр., білий «оренбурзький» пуховий платок-накидка 1940-х рр. Окрасою колекції є очіпок жіночий 50–70 рр. ХХ ст., шовковий, круглий, білого кольору, із узорами та абстракціями чорного кольору, що належав Бровченко М. Ф.

¹ Олейниченко Я. Г. Дом, в котором мы живем. Киев: Политиздат Украины, 1988. 120 с.

² Витрук Л. Д. Улучшение социально-бытовых условий жизни трудящихся УССР. Киев: Наукова думка, 1986. С. 48.

³ Туровцева В. Деловой женщине. Журнал мод. 1977. № 4. С. 10.

⁴ Попов А. Д. Повседневная история советского общества 1960–1980-х гг. через призму туристских практик. Вестник Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина. Серия «История». 2011. № 982. Вып. 44. С. 226.

⁵ Шліхта Н. Історія радянського суспільства: курс лекцій. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Акта, 2015. 252 с.

Невід'ємною частиною жіночого гардеробу завжди були вишукані панчохи, адже вони слугували вдалим завершенням правильно підбраного образу. У фондах НКМ ім. І. Г. Спаського зберігаються панчохи «Дедерон» марки «Feintsumpf» з поліаміду під пояс, виробництва НДРН 1980-х рр. у фірмовій упаковці. Також до колекції увійшла ще одна брендова марка одягу – «Gina» з поліаміду під пояс, теж виробництва НДР 1980-х рр. Вітчизняна продукція представлена зразками Прилуцької панчішної фабрики 1960–1980-х рр.

Жодна модниця в усі часи не могла уявити елегантний образ без вишуканого взуття. Лише на початку 1960-х рр. в СРСР починає проникати західна культура, у тому числі й товари. Та все ж у більшості випадків модні західні речі могли потрапляти в СРСР із-за кордону лише завдяки нечисленным відрядженням⁶. Основними постачальниками взуття в СРСР у другій половині ХХ ст. були Китай та Чехословаччина. Чехословацьке взуття, виготовлене фірмою «Bat'a», чеська частина якої у 1945 р. була націоналізована та перейменована в «Svit», у СРСР імпортувалося під маркою «Цебо»⁷. Ця фірма в основному виготовляла туфлі-«човники» з заокругленим носком на високих підборах, котрі наслідували всі модні тренди 1950-х рр.⁸

Окрасою музейного зібрання є білі шкіряні жіночі туфлі на високих підборах югославської марки «Цебо», виготовлені в 50–60-х рр. ХХ ст., та туфлі вітчизняного виробництва чорного кольору з відкритою п'ятою, виготовлені у ті ж роки. У фондовій колекції родини Бровченко зберігаються також білі шкіряні жіночі туфлі відомої угорської фірми «Nino», вироблені приблизно у 1970-х рр.

Чоловічий одяг у зібранні представлений поширеною у побуті СРСР шапкою «брежневкою» із штучного хутра коричневого кольору, котра була виготовлена в 1960-х рр. і належала Бровченку І. К. Цінним експонатом також є солдатська гімнастерка часів Другої світової війни захисного кольору, на гудзиках якої вигравірувана п'ятикутна зірка та герб СРСР. До неї також входив набір нашивних погонів.

Серед предметів ужитку чільне місце займає настільний годинник виробництва підприємства «Маяк» (м. Сердобськ Пензенської області РРФСР) 1965 р. випуску. Він був подарований М. Ф. Бровченко на ювілей, про що свідчить вигравіруваний на годиннику зверху дарчий напис: «Дорогой Марье Фёдоровне в день 50-летия, от преподавателей кафедры музыки». Його основою є фарфорова підставка коричневого кольору, на якій кріпиться круглий невеликий годинник із нержавіючої сталі світло-коричневого кольору. На сьогодні експонат перебуває у робочому стані.

До колекції увійшла також ялинкова гірлянда 1960-х рр., лампи якої мали різні форми: ракети, сонця, зірки і сфери та різнобарвні елементи зеленого, червоного, жовтого, білого кольорів.

До речей ужитку другої половини ХХ ст. належить акумуляторний ліхтар, який зберігається у фондах НКМ ім. І. Спаського. Він виготовлений із металу, покритий чорною емаллю, розкладний, виробництва заводу «Физэлектроприбор» м. Москва. По центру скла розташована лампочка. Знизу посередині в два ряди вміщений напис «ФЭП» у першому та «Москва» у другому.

Окрасою колекції є дерев'яна чарка на ніжці з круглою підставкою, вирізьблена з модрина, зроблена майстрами м. Ужгород у 50-х рр ХХ ст.

Доповнює колекцію ювілейна коробка з сірниками виробництва фабрики «Гомельдрев» 1985 р. випуску з нагоди 165-річчя фабрики, про що свідчить напис «гост 1820–85». На передній її частині вміщене зображення мотоциклу «ВОСХОД – ЭМ спорт», виконане салативим кольором на білому тлі. На звороті

⁶ Кузьменко Ю. В. Мода та дозвілля радянських жінок у 1960–1980-ті рр. *Література та культура Полісся*. Серія «Історичні науки». № 10 / Відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 92. С. 294.

⁷ Виниченко І. В. Механізми трансляції моди в СРСР в період «оттепели». *Омський научний вестник*. 2008. № 6 (74). С. 52.

⁸ Туфли 50-х годов, которые носили в СССР. URL: <https://make-your-style.livejournal.com/237641.html>.

зображені сірники та полум'я, а знизу напис: «Объединение “Гомельдрев” гост “1820–85”», також зроблене салативим кольором.

До речей особистої гігієни, які були виготовлені у другій половині ХХ ст., належать помазок для бриття, зроблений зі щетини кабана, та дерев'яна лакована підставка світло-коричневого кольору. Не менш цікавим експонатом є жіночий подвійний гребінець світло-коричневого кольору з натуральної слонової кістки, виготовлений приблизно в 1950-х рр.

Предмети побуту в колекції акторської родини Бровченко представлені зразками продукції виробництва Довбиського фарфорового заводу 50-х рр. ХХ ст. Такий посуд, прикрашений національним орнаментом і серією портретів літературних діячів, на сьогодні є музейною рідкістю⁹.

Установити час виготовлення сервізу з колекції родини Бровченко вдалося завдяки заводському клейму, оскільки в різний період часу воно змінювалося, так само як і змінювалося оздоблення виробів цього заводу. До сервізного набору входять п'ять фарфорових чашок, два чайних горнятка, два чайних блюдця та п'ять сервізних тарілок. Чашка червоного кольору не входить до сервізу, але вироблена на тому ж самому підприємстві на замовлення. Відзначаємо, що кожен із фарфорових виробів містить своє оригінальне квіткове оздоблення та сине клеймо з написом на зворотному боці. Всі чайні чашки прикрашені малюнками букетів троянд червоної, рожевої, синьої, оранжевої та зеленої кольорової гамми.

Для оздоблення сервізу використовувалась глазур. Дизайн кожного елемента сервізу розроблявся окремо художником А. Ярошем, пензлю якого належить розпис подарованої Івану Кузьмичу трупію Дубнівського театру чашки. Чашка прикрашена кольоровим зображенням портрету Т. Г. Шевченка у круглій золотавій рамці, у низу якої розміщений напис «Т. Г. Шевченко», виконаний золотавим кольором. Основний фон чашки синій, піддон та верхня кайма білі, прикрашені орнаментованою стрічкою золотавого кольору. Велике вушко оздоблене двома золотавими полосами. Чашка була у використанні сім'ї Бровченків. На піддоні чашки золотавими літерами зроблений напис: «Колективу Дубновського драматичного театру від Довбишського фарфорового заводу, за культурне обслуговування, серпень 1951 р.». На звороті піддону напис: «Художник А. Ярош».

До вказаної групи експонатів належить також кухонний інвентар, який перебував у вжитку родини Бровченко. Він представлений ремнями для заточування ножів, яких у музейній колекції зберігається два. Один із них виготовлений із грубої тканини з наждачною полосою всередині. Із правого боку дерев'яна ручка прикріплена трьома цвяхами, а з лівого металева, прикріплена двома спеціальними гайками. Інший ремінь для заточування ножів та лез має дві ручки – металеву та шкіряну. Обидва прилади були вироблені в СРСР у 40-х рр. ХХ ст.

До кухонного інвентарю із колекції родини Бровченко належить металевий черпак із ручкою, покритий коричневою емалевою фарбою, що був виготовлений у 1930-х рр. У побутовому вжитку родини Бровченко перебували щипці-кусачки для цукру виробництва приблизно 1930–1950-х рр. На зворотному їх боці є стертий та нерозбірливий напис. Також до колекції входить ключ-відкривалка для пляшок та консервних бляшанок, виготовлений приблизно в 1950–1970-ті рр.

Отже, майже всі досліджувані предмети побуту та вжитку ХХ ст., які є складовою частиною музейної колекції акторської родини Бровченко, належать в основному до другої половини ХХ ст. Кожен із них має історичну цінність, оскільки цікавий не тільки як музейний експонат, але й тим, що висвітлює певні окремо взяті етапи життя відомої у Ніжині та поза його межами мистецької родини. До того ж, вони відображають побут та рівень життя радянських родин, традиційний радянський асортимент подарунків на ювілеї. Кожен із вище пере-

⁹ Довбышевский фарфоровый завод. URL: <https://lermontovgallery.ru/spravochnik-antikvariata/dovbyshevskiy-farforovyy-zavod/>.

рахованих досліджених музейних предметів має свою специфіку атрибутування, а саме: виявлення та вивчення клейма й бірок, асортименту продукції різних марок одягу, взуття, посуду та інших предметів вжитку. Як підсумок, матеріали з колекції родини Бровченко можуть слугувати джерелом вивчення питань матеріально-побутових умов життя населення УРСР.

References

Kuzmenko, Yu. (2018). *Moda ta dozvillia radianskyh zhynok u 1960–1980-ti rr.* [Fashion and leisure of Soviet women in the 1960s and 1980s]. *Literatura ta kul'tura Polissya – Literature and Culture of Polissya. Series «Historical Sciences»*, 92. Nizhin, Ukraine.

Popov, A. (2011). *Povsednevnaia istoriya sovetskogo obshchestva 1960–1980-h gg. cherez prizmu turistskikh praktik* [Everyday history of Soviet society in the 1960s–1980s. through the prism of tourist practices]. *Vestnik Harkovskogo natsionalnogo universiteta im. V. N. Karazina – Bulletin of the Kharkiv National University. V. N. Karazin. Series «History»*, 44. Kharkiv, Ukraine.

Shlikhta, N. (2015). *Istoriya radianskogo suspilstva: kurs lekcii* [History of the Soviet society: course of lectures]. Kharkiv, Ukraine.

Vinichenko, I. (2008). *Mehanizmy translyatsii mody v SSSR v period «otepeli»* [Mechanisms of fashion transmission in the USSR during the period of «Thaw»]. *Omskij nauchnyj vesnik – Omsk Scientific Bulletin*, 6. Omsk, Russia.

Рой Світлана Вікторівна – науковий співробітник відділу фондів НКМ ім. І. Г. Спаського (вул. Батюка 6, м. Ніжин, Чернігівська обл., 16660, Україна).

Roy Svitlana V. – researcher Nizhynsky local lore museum named after I. Spassky (6 Batyuka Street, Nizhyn, Chernihiv Region, 16660, Ukraine).

E-mail: roy.lana2004@gmail.com

SUBJECTS OF HOUSEHOLD AND CONSUMPTION OF THE XX CENTURY IN NLHM NAMED AFTER I. SPASKY (ON THE MATERIALS OF THE COLLECTION DESCRIPTION OF THE BROVCHENKO FAMILY)

The purpose of the article is to present the results of research and to attribute items of household and consumptions of the twentieth century, which are part of the museum collection of the Brovchenko family of actors. In addition, purpose of the study is to involve in the scientific circulation exhibits from collection of the NLHM named after I. Spassky, dedicated to the Brovchenko family. There was made an attempt to study the objects of everyday life of the Soviet era on the example of this collection, too. In addition, was made an attempt to systematize the museum exhibits from the collection description of the Brovchenko family: by time of appearance, functional purpose and method of recording the information they carry. Each of the subjects presented for consideration can serve as a historical source for the study of material and living conditions in the USSR in the second half of XX century. The article highlights the features of attribution of each of the items in the collection, as well as their historical and museum-fund significance.

Methodologically, the publication is based on historical, analytical and statistical research methods. The scientific novelty of the article lies in introduction in the scientific circulation for the first time previously unprocessed museum exhibits, mainly of the second half of the XX century, which belonged to the representatives of the Brovchenko acting family.

Conclusions. In this article, an attempt is made to systematize the museum exhibits from the collection description of the Brovchenko family: by time of appearance, functional purpose and content and reflection of each stage of the

creative life of an outstanding acting family. Each of the subjects presented for consideration can serve as a historical source for the study of material and living conditions in the USSR in the second half of XX century.

Key words: Nizhyn Local History Museum named after I. Spassky, attribution, collection description, consumer goods, household items, M. F. Brovchenko, I. K. Brovchenko.

Дата подання: 12 лютого 2021 р.

Дата затвердження до друку: 12 квітня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Рой, С. Предмети побуту та вжитку ХХ ст. у фондах НКМ ім. І. Спаського (на матеріалах колекційного опису родини Бровченко). *Сіверянський літопис*. 2021. № 2. С. 62–67. DOI: 10.5281/zenodo.4748493.

Цитування за стандартом APA

Roy, S. (2021). Predmety pobutu ta vzhytku XX st. u fondakh NKM im. I. Spaskoho (na materialakh kolektsiinoho opysu rodyny Brovchenko) [Household and consumer goods of the 20th century in the funds of the NLHM named after I. Spassky (on the materials of the collection description of the Brovchenko family)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2, 62–67. DOI: 10.5281/zenodo.4748493.

